

Araberne i Israel og i de besatte områder

Mads Nikolaisen

1. Indledning

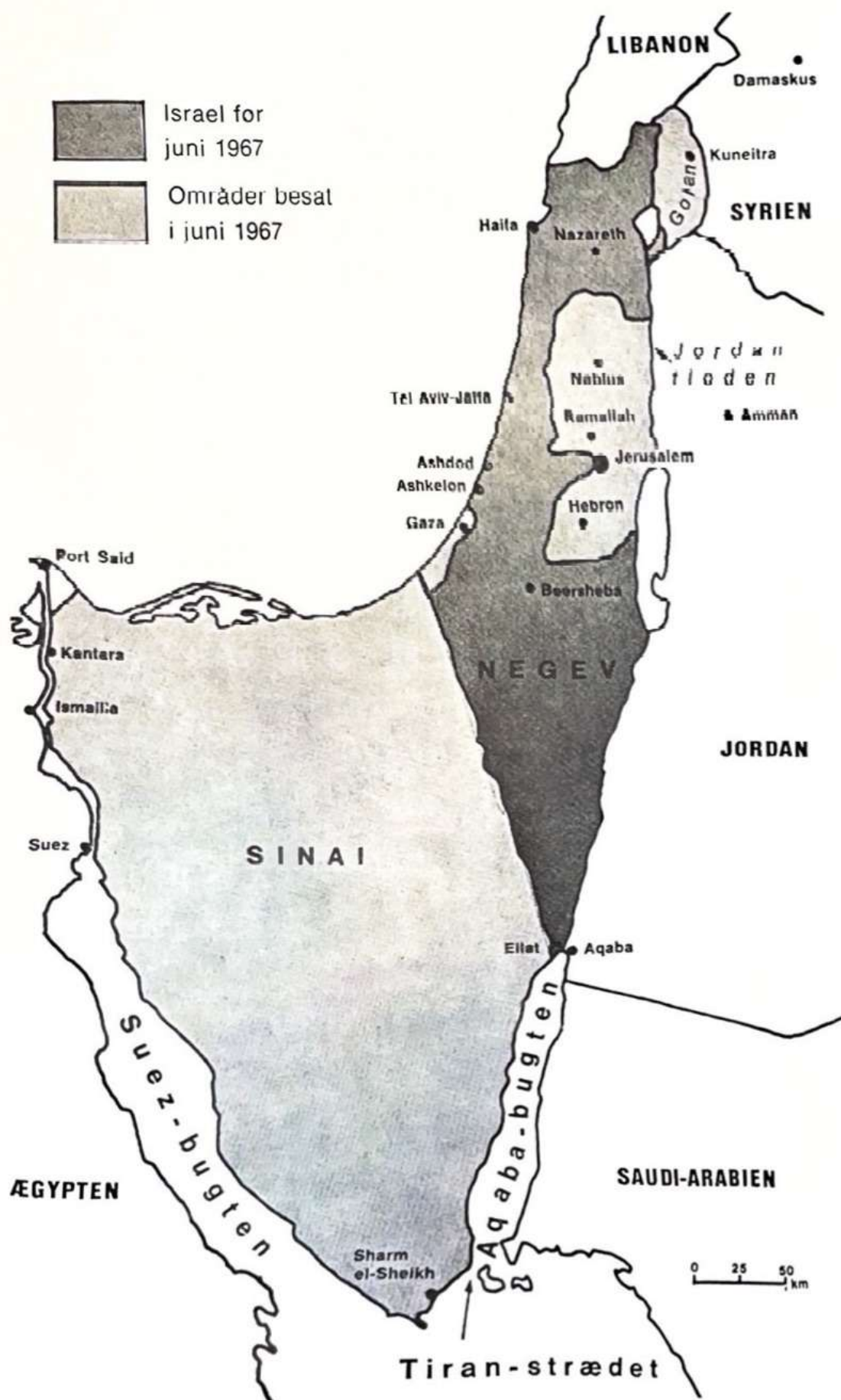
I 1976 har der været en betydeligt uro blandt arabere i Israel såvel som blandt araberne i de besatte områder. Begge grupper kan betegnes *palæstina-arabere*, forstået som arabere der kommer fra/afstammer fra Palæstina, det område som udgjorde det britiske Palæstina-mandat. Det kan en del af den bosatte befolkning i Jordan (på Østbredden) og de palæstinensiske flygtninge i en række mellemøstlige lande i øvrigt også.

Men der er væsentlige forskelle på disse grupper af palæstina-arabere; ikke mindst udskiller de israelske arabere sig fra de øvrige. Denne analyse vil derfor indeholde to forskellige afsnit: det første og største vedrører den arabiske minoritet i Israel fra statens etablering til i dag, og det andet beskæftiger sig med araberne på Vestbredden og Gaza siden 1967, mens områderne har været israelsk besatte.

Analysen er foretaget med udgangspunkt i den historisk-materialistiske videnskabelige tradition. De krav der må stilles til en historisk-materialistisk analyse vil dog kun til dels blive efterlevet. Analysen vil ikke fordybe sig i teoretiske overvejelser og omfattende begrebs-definitioner; der vil blive lagt vægt på at fremlægge en *konkret* analyse. Men analysen vil være præget af et klasseperspektiv.

De konkrete forhold er prioriteret højt, fordi emnet så godt som ikke er taget op på videnskabeligt grundlag herhjemme; til gengæld berøres emnet hyppigt i presse og i anden debat. Og for implicerede i Palæstina-konflikten er der tale om et overordentlig kontroversielt emne. De kilder som er benyttet her er indbyrdes forskellige og ofte fundamentalt modstridende. Men det vil føre for vidt i detaljer at redegøre for kildekritiske spørgsmål¹).

1. Kildekritiske kommentarer og en nærmere drøftelse af teoretisk udgangspunkt er foretaget i Mads Nikolaisen: *Palæstina-Problemet*, upubliceret speciale-opgave ved Institut for Statskundskab, Århus 1975.

Billedtekster:

På det lille kort ses det britiske Palæstina-mandat, inddelt i områder i overensstemmelse med FNs delingsplan.

På det store kort ses Israels grænser fra 1949–67 og områderne der i 1967 blev besat af Israel. *Vestbredden* er »brillen« omkring Jerusalem. *Gaza-området* er strimlen omkring Gaza by.

Kortene er gengivet fra KONTAKT nr. 1, 1970/71 (Israel og araberne) side 2 og 3.

Efter oktober-krigen går våbentilstandslinjen i Golan lige vest for Kuneitra, og i Sinai har våbentilstandslinjerne siden 1975 været 40–60 km øst for Suez-kanalen.

2. Vigtige træk af det israelske samfund

Ved analysen af araberne i Israel tilstræbes som nævnt en efterlevelse af den historiske materialismes krav²). Det er vigtigt, at den arabiske minoritet ikke ses som et isoleret eller a-historisk fænomen. Den må ses i lyset af det samlede israelske samfund. Der må også indledningsvis tages afstand fra det idealistiske historiesyn, som bygger forklaringer på individers ideer, motiver og mål. Derimod tilstræbes en materialistisk forklaring, hvilket vil sige, at de israelske arabere må ses i lyset af de grundlæggende materielle forhold, af klasseforholdene i det israelske samfund.

Dette afsnit vil derfor ganske kort angive de væsentligste træk i det israelske samfund. Disse må berøres, for at de israelske arabere i fremstillingen kan blive placeret i den rette sammenhæng.

Det er vigtigt at bemærke, at begrebet »nationalitet« ikke er benyttet. Jeg anser klasse for et mere grundlæggende fænomen end nationalitet. Det sidste begreb kan have så forskelligt indhold (det er mangfoldigheden af definitioner og diskussioner om »arabisk nationalisme« og »jødisk nationalitet« nok de to bedste eksempler på) og er uegnet som nøglebegreb. At benytte »nationalitet« eller »national identitet« som et grundlæggende begreb ville netop være at foretage en idealistisk analyse. Udgangspunktet ville da være en identitet og ikke de objektive, materielle forhold. Og selv om »nationale kendetegn« er fastholdt

2. En formulering af disse krav forekommer i John Martinussen: *Historisk-materialistisk samfund- og statsteori*, Grenå, GMT, 1976 p: 19 ff

for Israels arabere (f.eks. det arabiske sprog) så har de levet på det israelske samfunds betingelser de sidste 30 år, og det er der man skal gribe fat.

Det væsentligste træk i det israelske samfund er, at det er et *kapitalistisk samfund*. Hermed er meget sagt: Det følger bl.a. heraf, at Israel rummer de grundlæggende klassemodsetninger, mellem kapital og arbejderklasse, som er karakteristiske for et kapitalistisk samfund. Israels tilknytning til verdensmarkedet og til den vestlige verden betyder, at det israelske samfunds udvikling hænger ret nøje sammen med den internationale kapitalismes udvikling efter 2. verdenskrig. Betydningen af kapitalens internationalisering og af multinationale koncerners fortrængning af nationale gælder også Israel. Den vækst og dynamik, der karakteriserer Israel er afgørende for arabernes levevilkår og har konsekvenser for deres integration.

Men det israelske samfund rummer også en række *særtræk*, træk som er typiske for netop dette land:

1) For det første har Israel konstant været engageret i en *international konflikt* med omgivende stater. Denne konflikt og de mellemøstlige krige vil ikke blive analyseret her. Som det senere vil fremgå, sætter konflikten sit stærke præg på det israelske samfund.

Israel har i konflikten hidtil været den stærkeste og den militært dominerende part. En forklaring på konfliktens fortsættelse kan formuleres i flg. hypotese: Israel er i Mellemøsten stærkere og mere teknologisk udviklet end de omgivende samfund. Israels højere udviklede produktionsmåde er baggrunden for, at de omgivende lande har mødt Israel med uforsonlighed. Magthaverne i disse lande har haft en interesse i at holde konflikten igang. Man kan blot forestille sig, hvilken dominerende position Israel ville indtage, dersom konflikten uden videre tænkes afsluttet og frie økonomiske relationer var mulige. Og man kan tænke sig konsekvenserne heraf for arabiske elites magtposition⁸).

2) For det andet er Israel et *immigrantsamfund*. Fra omkring århundredeskiftet er jøder fra forskellige lande immigreret til Palæstina-området og fra 1948 til Israel. En af årsagerne til at væksten i Israel har været langt voldsommere end i andre kapitalistiske lande er netop immigrationen. I forbindelse med den er der bragt kapital og arbejdskraft til Israel. Som det vil fremgå af det følgende, er også klasseforholdene i et immigrantsamfund specielle, omend de mest grundlæggende modsætninger er de samme.

3) Det må også påpeges, at den israelske *stat* spiller en mere fremtrædende rolle end i de fleste andre kapitalistiske samfund. For udover behovet for omfattende statslige reguleringer f.eks. ved statens økonomiske politik har staten også en række vigtige funktioner m. h. t. immigrant-absorbering og militært, som en følge af den mellemøstlige konflikt. En ikke ringe del af produktionen foretages af staten eller af fagbevægelsen Histadrut.

3. Analysen af de besatte områder nedenfor bidrager til at bekræfte denne hypotese.

4) Det sidste væsentlige særtræk er at den israelske stat er en sionistisk stat, en stat for jøder. Den har en tilknytning til mange jøder udenfor Israel. Jødiske organisationer er knyttet til staten og indsamler f.eks. (især i USA) betydelige midler til Israel. Disse og andre former for ensidige pengestrømme til Israel har været overordentlig væsentlige for den israelske økonomi.

Herved er de vigtigste træk i det israelske samfund angivet, og der vil nu blive fokuseret mere direkte på den arabiske minoritet. Først vil arabernes placering i den israelske klassestruktur blive drøftet, derefter vil en række statslige aktiviteter overfor araberne fra 1949-76 blive trukket frem. Endvidere vil arabernes manifestationer og deres deltagelse i det politiske liv blive analyseret, og endelig vil betydningen af forhold udenfor Israel for minoriteten blive drøftet.

3. *Araberne i den israelske klassestruktur*

3.1. Historisk baggrund

De israelske arabere er i dag integrerede i det israelske samfund. Der er væsentlige forskelle på jøder og arabere i Israel, men araberne udgør ikke en/flere selvstændig(e) klasse(r). For at forklare hvordan og hvorfor araberne indgår i »den israelske smeltedigel« er det nødvendigt også at redegøre for det historiske udgangspunkt: Arabernes sociale forhold i 1948, da Israel dannedes.

Efter 1. verdenskrig blev Palæstina (området svarer til det nuværende Israel + Vestbredden + Gaza – se kortet) et britisk mandat. En betydelig jødisk immigration fandt sted, og et delvis autonomt jødisk samfund, Yishuv, fremkom. Den jødiske økonomi var domineret af den kapitalistiske produktionsmåde (med visse socialistiske elementer) og var teknisk højere udviklet og mere konkurrencedygtig end de eksisterende produktionsmåder i området (feudalisme og en begyndende kapitalisme).

Man kan sige, at jøderne »medbragte« en mere effektiv produktionsmåde i forbindelse med immigrationen og koloniseringen. Dertil kom, at jøderne var holdt sammen af sionismen, og sigtede mod et jødisk samfund i Palæstina; resultatet heraf var en delvis isolering i forhold til den oprindelige, palæstinensiske befolkning.

Selv om der ikke var tale om fuldstændig adskillelse mellem en arabisk og en jødisk sektor, udvikledes der i mandatet to konglomerater af klasser, et jødisk og et arabisk.

Den jødiske stat Israel dannedes på grundlag af FN's delingsplan. I denne plan indgik imidlertid også dannelsen af en palæstinensisk-arabisk stat (se kortet) og det var hensigten, at de to stater skulle være forbundet i en økonomisk union.

Datidens palæstinensiske ledere såvel som de omgivende arabiske stater afviste imidlertid dannelsen af en stat for de udefra-kommende jøder og anbefalede én palæstinensisk stat med minoritetsrettigheder for jøderne.

Ægypten, Syrien, Libanon, Transjordanien og Iraq angreb Israel, da staten blev proklameret, men Israel vandt krigen og beholdt ved våbenhvile-aftaler i 1949 et noget større territorium end tildelt i delings-planen. Se kortet. Af det tidligere Palæstina kom Gaza-området under ægyptisk militær administration og Jordan-flodens Vestbred annekteredes af staten Jordan.

En betydelig del af araberne bosat i området der kom til at udgøre Israel flygtede i løbet af 1947-49⁴).

Tilbage i Israel var mindre end 200.000 arabere i 1949. De flygtede arabere har ikke siden haft mulighed for at vende tilbage⁵).

De tilbageblevne arabere havde i Palæstina-mandatet tilhørt følgende klasser:

Beduiner og halv-nomader, hvis eksistens var baseret på kvæghold, transport af varer samt – til tider – på plyndring! Beduinerne er hierarkisk organiseret i stammer og indenfor stammerne atter i stor-familier. I 1953 var der ca. 11.000 beduiner i Negev-ørkenen fordelt på 19 stammer. Desuden var der nogle tusinde i Galilæa⁶).

I Negev indførtes den militære administration⁷) med de for beduiner så restriktive begrænsninger i bevægelses-friheden. Ejendomsforholdene i Negev havde i mandat-tiden (og før) ikke været så formelt fastlagt, men beroede på en vis afgrænsning mellem stammerne. I Israel fastlagdes ejendomsforholdene således, at den israelske stat tilegnede sig hele Negev, idet et område øst og nord for Beersheva dog fordeltes mellem stammerne. Dette bidrog til en fastere bosættelse og en større vægt på jordbrug og mindre på kvæghold. Stadig flere beduiner er efterhånden overgået til lønarbejde, men fortsat opretholdes en art subsistenslandbrug og -nomadebrug. Også stamme- og familiestrukturen er fastholdt i høj grad, og stammehierarkiet er fastholdt i højere grad end tilfældet er generelt for arabiske småbønder og arbejdere.

Arabiske småbønder: Kun godt 100.000 arabere tilknyttet landbrug var tilbage i Israel i 1949. »Småbønder« er en lidt uklar fællesbetegnelse for flere forskellige klasser, men dækker her såvel selvejer-bønder som forskellige former for forpagtere. For begge kategoriers vedkommende organiseredes landbrugsproduktionen indenfor hamula'en (hamula'en er en stamme eller patri-

4. Årsagerne til flugten er omstridte, men vil ikke blive drøftet i detaljer her. Bedst til belysning af spørgsmålet er formentlig Don Peretz: *Israel and the Palestine Arabs*, Washington D.C. 1958 og Aharon Cohen: *Israel and the Arab World*, London 1970. Se også E. Childers: *The Other Exodus*, pp. 179-88 i Laqueur: *Israel-Arab Reader*, Pelican 1970. Fra arabisk side hævdes, at flygtningene blev jaget ud for at skabe bedre plads for jøderne, mens det fra officiel israelsk side hedder, at palæstinenserne flygtede p.g.a. arabiske lederes opfordringer – på trods af israelske bestræbelser på at få dem til at blive. Sikkert er, at allerede fra delings-planens vedtagelse i november 1947 var der væbnede kampe i Palæstina, og der skete angreb på jødiske bebyggelser. I april 1948 foretog to jødiske undergrundshære, Irgun og Stern, en massakre af araberne i landsbyen Deir Yassin, hvilket synes at have tilskyndet mange palæstina-arabere til at flygte. Efter krigsudbruddet var flygtningestrømmen formentlig overvejende bestemt af, hvor kamphandlingerne foregik.

5. med nogle få tusinde undtagelser. Se Don Peretz, *op. cit.*

6. E. Marx: *The Bedouin of the Negev*, Manchester 1967, pp. 3-58.

7. Se nedenfor, afsnit 4.

lineær slægtsskabsgruppe ligesom beduin-stammen) og dennes familier⁸). En eller flere hamula'er var (og er) som regel samlet i en landsby.

Nogle af de tilbageblevne småbønder mistede en del af deres jord ved eksproprieringer »af sikkerhedsgrunde«, og en ret lav kompensation blev tilbudt.

Store områder blev ved lov defineret som »fraværendes ejendom« og overgik til jødiske statsapparater. Dette skete med den jord og de bygninger og ejendele, som flygtningen efterlod, men ramte også bønder der var flygtet fra den jord de besad til en anden del af Israel. Der har altså været tale om en væsentlig reduktion af jordarealet i det arabiske landbrug.

Det vil føre for vidt at redegøre for landsbyernes tidligere organisering og landbrugsproduktion⁹). Landsbyerne er undergået væsentlige forandringer i det israelske samfund, og de blev hurtigt integrerede i den israelske markedsøkonomi. Produktion med henblik på en subsistens-økonomi (dominerende i mandat-perioden og tidligere) er blevet af mindre betydning og blev hurtigt afløst af produktion af markedsvare. Dyrkningsmetoderne er i årenes løb blevet betydeligt mere mekaniserede, og der er introduceret nye afgrøder og kunstvanding. Den israelske stat har bidraget til udviklingsprojekter (se afsnit 4) omend kun i begrænset omfang, når der sammenlignes med aktiviteter i den jødiske landbrugssektor. En antydning af forskellen i udviklingsgrad og ressourcefordeling fremgår af flg. tabel over fordeling af vandressourcer:

Tabel 1. Vandfordeling mellem jødisk og arabisk landbrug i millioner m³

	jødisk landbrug	arabisk landbrug	arabisk landbrugs andel af samlet forbrug
1962	1134	10	0,9 %
1970/71	1298	20	1,5 %

Y. Waschitz: *Communters and Entrepreneurs*, p. 48 i New Outlook No. 7 1975.

Det kan tilføjes, at i 1970/71 dyrkedes 20,3 % af det samlede landbrugsareal af arabere.

Arabiske arbejdere: I mandat-tiden var en arabisk arbejderklasse fremkommet. Fæstebønder og småbønder blev beskæftiget som landarbejdere eller i den fremvoksende arabiske små-industri, af den britiske kolonistat (f.eks. ved offentlige arbejder) og lejlighedsvis i den jødiske sektor. Klassens numeriske størrelse var imidlertid ret begrænset, og kun få arbejdere – overvejende et byproletariat – blev tilbage under krigsbegivenhederne i 1947–49.

Andre klasser blandt araberne. I mandat-tiden fremkom en arabisk kapitalklasse af en vis betydning, men hovedparten af det arabiske borgerskab flyg-

8. Familien består traditionelt af en ældre fader, dennes sønner samt hustruer og børn.

9. Den omtales i Abner Cohen: *Arab Border-Village in Israel*, Manchester 1965. Abner Cohen, der er engelsk sociolog, har foretaget en faktoranalyse af arabiske landsbyer (specielt én) i »den lille trekant«. Han drøfter også sammenhængen mellem økonomiske, politiske og religiøse faktorer.

tede i 1947–48. I det israelske samfund var denne klasse således ganske ubetydelig.

Heller ikke i det *arabiske småborgerskab* fremkom der sociale kræfter af betydning. Denne kategori rummer da også så vidt forskellige grupper som småproducenter, handlende, serviceydere af forskellig art. Men det må siges, at arabiske *intellektuelle* artikulerer sig mere markant i det israelske samfund.

De oprindelige arabiske klasser var i 1949 yderst disorganiserede i det israelske samfunds som opbyggedes. Meget hurtigt blev det israelske samfunds struktur afgørende for den arabiske minoritet, og der er således ikke længere tale om klart identificerbare »arabiske klasser« som tilfældet var i Palæstina-mandatet¹⁰). (Derimod er der helt klare nationalt-kulturelle og politiske skel). Men arabernes sociale forhold inden og omkring Israels dannelse fik betydning for den *måde* arabiske klasser integreredes i Israel på.

3.2. Proletariseringsprocessen

Det vigtigste træk af denne integration i Israel kan sammenfattes under betegnelsen *proletariserings-processen*. Denne proces har især gjort sig gældende for arabiske småbønder og beduiner. Det arabiske landbrugs produktivitet har været stigende, men relativt lavere end det jødiske. Det har været umuligt alene at opretholde en subsistenssektor. Den store efterspørgsel efter arbejdskraft i Israel har desuden haft til virkning, at arabiske småbønder har kunnet øge deres levestandard mere ved at tage lønnet arbejde end ved at arbejde med landbruget i landsbyen. Allerede fra begyndelsen af 50'erne har stadig flere arabiske landsby-boere og beduiner taget lønnet arbejde på »døde tider« af året, og har efterhånden i stadig højere grad (hvis ikke permanent) forladt landbruget/nomadebruget. Der har imidlertid ikke været tale om nogen vandring fra land til by; i modsætning til den proletariseringsproces der foregik i mandat-tiden. De arabiske lønarbejdere er fortsat med at bo i landsbyen/beduin-lejren eller vender tilbage til den efter en arbejdsperiode andetsteds. (I denne sammenhæng er det værd at påpege Israels ret begrænsede størrelse).

For denne gruppe af proletariserede, såvel som for de arabere der fortsat er bønder, betyder tilknytning til landsbyen (eller beduin-lejren) at det dertil svarende hamula-, familie- og kønsrollemønster i vidt omfang er blevet opretholdt. Forholdsvis få arabiske kvinder er lønarbejdere.

Proletariserings-processen kan illustreres af flg. tabel over den ikke-jødiske arbejdsstyrke:¹¹)

10. Undtaget er landsektoren, hvor der er en klar adskillelse mellem *jødisk* og *arabisk* landbrug.
11. Tabellen angiver årsgennemsnit for antal beskæftigede ikke-jøder over 14 år, og er udarbejdet på grundlag af officiel israelsk arbejdsmarkeds-statistik. P. 18 i Harari: *The Arabs in Israel, Facts and Figures*, Givat Haviva 1974: En samling kommenterede statistikker. Ori Stendel: *The Minorities in Israel*, Jerusalem 1973, giver også informationer om arabernes sociale og økonomiske forhold, men den rummer ikke et klasseperspektiv. Forfatteren har haft en høj position i »premierministerens kontor for arabiske anliggender« og hans bog er ret apologetisk, specielt er dens »udeladelsessynder« ret bemærkelsesværdige.

Tabel 2

1955	1965	1966	1967	1968	1971	1973
43.400	68.700	65.600	60.600	82.800	94.600	108.100

Tabellen kan kun antyde den arabiske del af lønarbejderklassen, og en række kommentarer til den er påkrævet:

1) Tabellen viser, at allerede tidligt (i 1955) var en ganske betydelig del af araberne beskæftigede i den israelske økonomi. Proletariseringsprocessen satte igang et par år efter Israels dannelse og var stærkest i statens tidlige år.

2) Processen er imidlertid fortsat siden, hvad stigningstendensen viser. Stigningen må dog også ses på baggrund af, at minoritetens befolkningstilvækst er ganske betydelig. (Denne tilvækst har til gengæld betydet en aldersforskydning mod de yngste årgange, dvs. andelen af arabere over 14 år er mindsket). I dag er proletariseringsprocessen tilendebragt.

3) Der var især i de første år et betydeligt »sort marked« for arabisk arbejdskraft, som ikke indgår i tabellens tal¹²).

4) Årene 1966–67 var præget af en økonomisk krise, som udløste et stærkt fald i beskæftigelsen.

5) En del af stigningen fra 1967–68 (men ikke den samlede stigning) skyldes, at fra 1968 indgår arbejdsstyrken i det annekterede Østjerusalem i opgørelserne.

Proletariseringsprocessen er forløbet som et resultat af »blinde« markeds kræfter i den israelske økonomi, men desuden har statslige aktiviteter været af betydning: I de allerførste år, hvor jødisk masseimmigration fandt sted, begrænsedes tilgangen af arabisk arbejdskraft gennem den militære administration (se afsnit 4) i de tre tættest arabisk befolkede områder. Siden er processen blevet tilskyndet og forskellige former for diskriminering mod arabere i lovgivningen er ophævet: ikke-jødisk medlemsskab af fagforening blev mulig i 1953; men først i 1959 kunne arabere blive egentlige medlemmer af Histadrut¹³). Hertil kommer, at eksproprieringer af arabiske bønders jord også har tilskyndet processen.

Det kan konkluderes, at for jøder og arabere er der tale om »lige løn for lige arbejde«. Og også for arabere, som ikke er arbejdere er der tale om en principiel »ligestilling« i økonomisk henseende med jøder. En arabisk handlende,

12. Det »sorte marked« omfang er vanskeligt at vurdere; men stigningen i registreret arbejdsstyrke fra 1955 kan ikke tilskrives tilgangen fra det sorte marked til de registrerede.

13. Fagbevægelsen Histadrut er meget omfattende, idet også offentlige ansatte og kibbutz- og moshav-bønder er medlemmer og fordi Histadrut også rummer mange andre organisationer end fagforeninger, f. eks. sygekasse og boligorganisationer.

service-yder eller funktionær er underkastet økonomiske vilkår svarende til en jødisk¹⁴.

Mellem jøder og arabere er der tale om klare politiske, kulturelle og ideologiske forskelle: sproglige (arabisk/hebraisk), uddannelsesmæssige (der er separat uddannelse af de to nationaliteter), jøder har visse særrettigheder i den sionistiske stat, jøder har militær-tjeneste, der er fortsat en udpræget bolig-adskillelse, araberne har opretholdt en række elementer fra tidligere produktionsmåder (familie- og kønsrollemønster, tilknytning til landsbyen o. lign.) og desuden opretholdes særskilt arabisk og jødisk identitet p.g.a. den eksterne konflikt mellem Israel og arabere udenfor.

3.3. De israelske klasseforhold

Selv om der ikke er tale om et arabisk proletariat som en klasse økonomisk ganske adskilt fra et jødisk, så er der visse økonomiske forskelle på arabere og jøder. For at forklare disse er det nu nødvendigt at se lidt nærmere på de klasseforhold som har udviklet sig i det israelske samfund og som araberne indgår i¹⁵.

Det er tidligere fremhævet som et særtræk, at Israel er et immigrant-samfund. Israel rummer jøder fra vidt forskellige samfund, og forskellene mellem immigrant-grupper har betydning for klasseforholdene. I Yishuv var de fleste jøder indvandret fra Østeuropa. Indvandringen skete i bølger, afhængig af mulighederne for at komme til Palæstina og af jødernes eksistensvilkår og jødeforfølgelserne i forskellige lande. Særlig væsentlig blev den såkaldte *anden aliyah* (*aliyah* betyder indvandringsbølge på hebraisk) fra 1904-14, som opbyggede det jødiske samfund, etablerede dets institutioner og kanaliserede senere ankomne immigranter ind i det én gang etablerede jødiske »samfund«.

I årene efter 2. verdenskrig var immigranterne især jøder, som havde overlevet jødeforfølgelserne i Europa. Da Israel oprettedes blev det imidlertid især jøder fra arabiske lande, der immigrerede, og i dag er over halvdelen af Israels jøder af orientalsk afstamning.

De orientalske jøder kom fra samfund med produktionsmåder, der var teknologisk mindre udviklede end den israelske. Mange immigranternes færdigheder var inadækvate i det kapitalistiske, industrialiserede Israel. Orientalske jøder

14. Selv om der på en række områder diskrimineres mod arabere i Israel er der altså ikke tale om et apartheid-system i »sydafrikansk« forstand. Den israelske økonomi er ikke primært baseret på blig arabisk arbejdskraft og der konkurreres »lige« (dvs. uden direkte race- eller nationalitetsadskillelse) på arbejdsmarkedet. Men integrationen af de besatte områder har dog klare apartheid-kendetegn. Se det sidste afsnit i denne analyse.

15. Til dette formål er især benyttet den anti-sionistiske jøde Nathan Weinstocks klasseanalyse i *Le sionisme Contre Israël*, Maspero 1969 og Eisenstadt: *Israeli Society*, London 1967, et grundigt empirisk-sociologisk arbejde af en israelsk sociolog. Det indeholder ganske vist ikke et klasseperspektiv (men omtaler »social stratifikation«, indkomstfordeling m.v.) men dets værdi som »database« er stor.

blev i høj grad fordelt på lønarbejde, som ikke krævede store kvalifikationer, hvilket også vil sige på de laveste løngrupper.

Forskellene på orientalske og vestlige jøder (ved vestlige jøder forstås jøder, som afstammer fra Europa – også Østeuropa – og USA) er også blevet opretholdt i vidt omfang, fordi det fra starten har været vestlige jøder i højere klassepositioner, som har kanaliseret de orientalske jøder ind i det israelske samfund ved hjælp af statsapparaterne, Jewish Agency (immigrant-absorberings-organisationen) m.m.

Disse etniske skel er ikke strengt fastlagte, men der er dog tale om en ret tydelig tendens, og højtuddannede eller faglærte arbejdere er overvejende vestlige jøder, som da også er de mest fremtrædende i Histadrut. Selv om en »opadgående social mobilitet« ikke er usædvanlig i en orientalsk jødes livsforløb, så er tendensen til en lavere klasseposition for orientalske jøder fastholdt gennem årene. De her skitserede klasseforhold har et statisk præg, som nok kan synes i modsætning til de enorme ændringer og den anselige vækst det israelske samfund har gennemgået på 3 årtier. Men de skitserede klasseforhold er blevet fastholdt i høj grad.

Der er dog sket en forskydning i den dominerende kapitalist-klasse, i kraft af den øgede vægt på international kapital. Staten såvel som Histadrut-virksomheder indgår på flere områder som medejere sammen med privat israelsk eller med udenlandsk kapital. Statens og Histadruts virksomheder har i de senere år i stigende grad indstillet deres produktion på profitmaximering¹⁶).

Hvor hører araberne da til i denne klassestruktur? I den israelske landsektor kan der entydigt skelnes mellem en jødisk og en arabisk del. Den jødiske rummer dels kibbutzer (kollektive brug) og moshav'er (kooperative brug). Hertil kommer så arabiske småbønder.

Som nævnt er der i dag ikke tale om et særskilt arabisk proletariat. Arabiske arbejdere adskiller sig socio-økonomisk ikke så meget fra mange orientalske jøder; de er oftest placeret i de dårligst lønnede løn-grupper.

Arabere er ofte placeret »under« orientalske jøder i klassestrukturen, men men der er ikke tale om en entydig tendens¹⁷). F.eks. er en stor del af araberne bygningsarbejdere, og mange af disse har nu en væsentlig faglig uddannelse.

For orientalske jøder er der begrænsede muligheder for en højere klasseposition, men ikke direkte hindringer. Indenfor visse erhvervs støder araberne imidlertid på sådanne grænser. De har vanskeligt ved at få arbejde indenfor den teknisk avancerede industri, da denne tit på en eller anden måde vedrører militær produktion; dette udelukker hyppigt arabisk beskæftigelse. Lignende barrierer møder araberne indenfor dele af den offentlige administration¹⁸).

16. Kanovsky: *The Economic Impact of the Six-Day War*, Praeger 1970.

17. En aktuel diskussion heraf findes i Waschitz, *op. cit.* (tema-nummer af New Outlook om Israels arabere).

18. Oplysninger fra samtale med Simha Flapan, redaktør af det israelske tidsskrift New Outlook og forfatter af en række artikler om de israelske arabere.

De ligheder mellem orientalske jøder og araberes placering i klassestrukturen som er påpeget, afspejler sig på ingen måde i et subjektivt interessefællesskab. (Dette vil blive uddybet i et senere afsnit om klassernes manifestationer og om arabernes rolle på det politiske niveau). Der er tværtimod en tendens til, at orientalske jøder stærkere end andre vender sig imod de israelske arabere. Man kan sammenligne med forholdene mellem sorte og fattige hvide i USA. I klassesamfundet tilskyndes orientalske jøder til at hævde særskilte jødiske interesser og støtte sig på privilegier *som jøder* overfor araberne. Men den internationale konflikt spiller også ind her. Mange orientalske jøder afstammer som sagt fra arabiske lande; i nogle af disse forekom diskriminering af jøder, og da Israel oprettedes, udløstes der i flere af disse lande aktioner mod den lokale, jødiske befolkning. Reaktionen mod »arabere« i disse lande er overført til israelske arabere, også fordi den mellemøstlige konflikt i så høj grad opfattes som national i Israel.

Arabernes placering i den israelske klassestruktur er altså meget kompleks, og en række nuancer er påpeget. Nu vil en række forskelle mellem jøder og arabere af politisk og ideologisk art blive taget op, i forbindelse med omtalen af en række statslige aktiviteter overfor araberne.

4. *Den israelske stat og araberne*

Som nævnt er Israel en sionistisk stat. Det har nogle konsekvenser for araberne. Principielt er Israel en stat for jøder verden over. Dette fremgår politisk-juridisk ved at en særlig lov, »Loven om tilbagevenden« åbner for statsborgerskab for alle jøder der måtte ønske et sådant. Der er også en række jødiske organisationer, der fungerer helt på linje med statsapparater såsom fagministerier. De vigtigste er *Jewish Agency*, den jødiske immigrant-organisation, og den *Jødiske National-Fond*¹⁹). Disse »statsapparater« sigter kun på den jødiske majoritet i Israel. Det har konkret betydning for forholdet mellem jøder og arabere. Mange immigranter (overvejende orientalske) bor i såkaldte *udviklingsbyer*; i sådanne er der særlige sociale tilskudsordninger. De er i vidt omfang finansieret af J.A. og kan kun komme jøder til gode.

Juridisk set er befolkningen inddelt i nationaliteter, eller rettere i jøder og ikke-jøder²⁰), og der er to slags id-kort. Denne juridiske inddeling er også gennemført for de lovspørgsmål, der i Danmark betegnes person-, familie- og arveret. Der er her tale om religiøse skel, idet alle jøder (uanset om de er religiøse eller ej²¹), i disse anliggender (f. eks. ved indgåelse af ægteskab) er underordnet religiøse myndigheder og ikke staten.

19. Som i koordination med staten erhverver og udlejer jord til jødiske bebyggelser i Israel.

20. Jvf. betegnelsen i de officielle statistikker, der er benyttet i denne artikel.

21. En væsentlig del af Israels jøder forbinder intet religiøst med deres jødiske identitet.

En lignende »religiøs autonomi« findes for araberne, som er dels muhammedanere (den overvejende del af minoriteten), dels kristne og dels druzer²²).

Værnepligten i Israel omfatter alle jødiske mænd og kvinder, samt druziske mænd. Generelt er araberne fritaget for værnepligten. Men det er muligt også for arabere at gøre militær-tjeneste, og nogle arabere indgår i hæren.

M.h.t. minoritetens rettigheder må den militære administration, som israelske arabere har været underkastet, omtales: Staten oprettede i 1949, hvor araberne blev anset for en mulig femte kolonne, en militær administration i de tre grænscområder af Israel, der overvejende var beboet af arabere. Det drejede sig om Negev, Galilæa samt et område langs grænsen til den af Jordan annekterede Vestbred kaldet »lille trekant«²³).

Militær-administrationens retsgrundlag var sikkerheds- og undtagelsesbestemmelser både fra den engelske mandatmagt (indført med sigte på bekæmpelse af jødiske grupper sabotage i 1945) og undtagelsesbestemmelser vedtaget af Knesset. En militærguvernør udnævntes for hvert af de tre områder, og den militære administration var ikke underkastet den civile. Beboerne havde i disse områder ikke bevægelsesfrihed; men skulle bevilges tilladelse til at forlade deres område. Denne og andre restriktioner gennemførtes i statens tidlige år, men lempedes efterhånden betydeligt, og afskaffedes i 1966. At den har haft betydelige konsekvenser for forholdet mellem jøder og arabere er allerede påpeget og vil også fremgå af det flg. afsnit.

På næsten alle *forvaltningsområder* er nationalitets-forholdet fastholdt. Fagministerier indeholder således hyppigt et »arabisk departement« og »Premierministerens kontor for arabiske anliggender« spiller en vis koordinerende rolle. Nogle enkelte områder skal ganske kort omtales her.

Social- og sundhedsforvaltning: På dette felt har den israelske stat gennemført en lang række foranstaltninger til forbedring af sundhedstilstanden. Det gælder ikke mindst for Histadrut-medlemmer. Spædbarnspleje er blevet udbredt og sammenlignet med forholdene for 30 år siden (eller som det hyppigt sker: med arabere i andre lande end Israel) er der tale om en høj helbreds- og sundhedsstandard. Men set i forhold til den jødiske befolkningsandel (og det er det rette sammenligningsgrundlag) er de arabiske bebyggelser imidlertid endnu forfordelte.

Den væsentligt formindskede børnedødelighed er baggrunden for den meget stærke vækst i minoritetens størrelse. Den fremgår af tabel 3.

Det kan tilføjes, at ud af de 497.000 arabere i 1973 var 375.000 muhammedanere, 82.000 kristne og 40.000 druzer.

22. Druzerne tilhører en ganske særlig muhammedansk sekt. De israelske druzer har – efter deres ledes ønske – værnepligt. Socio-økonomisk adskiller de sig ikke fra muhammedanske landsbyboere, men de udgør en privilegeret minoritet i Israel.

23. For nyttige oplysninger om administrationen (og for polemiske betragtninger) se Sabri Jiryis: *The Arabs in Israel*, Beirut 1969. Jiryis var israelsk araber, men har i de seneste år levet i Beirut, hvor han arbejder i PLO.

Tabel 3. Ikke-jødisk befolkning i Israel (i tusinder)

1950	167,1	
1955	198,6	
1960	239,1	
1965	299,3	
1967	392,7	Fra og med 1967 er befolkningen
1970	440,0	i Østjerusalem inkluderet.
1973	497,0	Den udgjorde i 1967 66.000.

Stendel, *op. cit.*, p. 13, 1973 tal fra Hurari, *op. cit.*, p. 2.

Begge kilder bygger på officiel, demografisk statistik.

Uddannelse: Bortset fra de højere uddannelser er der separat uddannelse for jøder og arabere i Israel. En markant forbedring af skoleuddannelse for arabere er sket i Israel; men generelt er der fortsat en ringere standard, større klassekvotienter m.v. i arabiske skoler end i jødiske²⁴). Der er ikke »national autonomi« i uddannelsesspørgsmål.

Lokal-styre: Nogle arabiske landsbyer og andre bebyggelser har først sent lået lokale, kommunale råd. Ofte har der ligget klan-modsætninger bag arabernes modvilje mod etablering af disse råd. De traditionelle klankræfter har vanskeliggjort oprettelsen af lokalråd og af fælles-faciliteter, men bevidst diskriminering fra statens side er også forekommet.

Statens investeringer: Som omtalt i afsnit 3 tilstræbte den israelske stat allerede efter et par år gennem sin økonomiske politik at integrere arabere som arbejdskraft. En samlet planlægning for de arabisk-beboede områder skete imidlertid ikke. Men to femårs-planer er blevet gennemført til udvikling af arabiske landsbyer, fra 1962–1972 (derefter er der ikke udarbejdet nogen samlet plan). Sigtet med planerne var at etablere veje, indlægge el i landsbyer og gennemføre boligbyggeri m.v., men planerne indeholdt kun ret beskedne beløb (sammenlagt ca. 200 millioner IL, hvilket da svarede til ca. 65 mill. \$). De arabiske landsbyers udrustning med infra-struktur er relativt begrænset. I de »arabiske områder« er så godt som ingen industri etableret. Hverken staten eller Histadrut har etableret virksomheder af nogen betydning i disse områder.

Ekspropriering af jord. Foruden statens diskriminering m.h.t. investeringer og infrastruktur må også jordeksproprieringerne nævnes. (Se afsnit 3.1.). Begge former for diskriminering er foretaget ud fra den politiske målsætning at sikre jøder fremfor arabere, og adskiller sig således fra den formelle ligestilling af israelske borgere, der hersker på andre felter. Det er svært at vurdere eksproprieringernes omfang, men især i de første år var de omfattende²⁵).

Senest har planer om »judaisering af Galilæa« vakt opmærksomhed. Planen tilstræber at øge den jødiske befolkningsandel i Galilæa²⁶), og en etablering af

24. Indholdet af undervisningen kan ikke vurderes her p. g. a. mit ukendskab til såvel hebraisk som arabisk. For to diametralt modsatte vurderinger af arabernes skoleundervisning kan henvises til hhv. Sabri Jiryis og Ori Stendels bøger.

25. Se Don Peretz, *op. cit.*

26. Ifølge planen skal 1200 ha eksproprieres og knap 800 ha fra arabiske jordejere.

industri i tilknytning til de fremtidige jødiske bebyggelser. Udviklingen af arabiske områder i Galilæa er ikke indgået i planen, ligesom kun de lokale *jødiske* myndigheder deltog i det forberedende arbejde. Denne forholdsvis begrænsede ekspropriering af arabisk ejet jord til jødisk bebyggelse har udløst voldsom modstand og protest-aktioner foråret 1976 blandt israelske arabere.

5. Arabernes manifestationer

I dette afsnit skal de israelske araberes manifestationer og politiske, faglige og ideologiske aktivitet drøftes. Der bliver lagt vægt på at beskrive og forklare arabernes stemmeafgivning, og på at forklare hvorfor minoriteten ikke i højere grad har kunnet bekæmpe de former for diskriminering, som er blevet påpeget i foregående afsnit. Inden dette sker må styreformen i Israel imidlertid omtales ganske kort.

5.1. Den politiske scene i Israel

Den israelske stat har ingen skreven forfatning, men gennem Knessets (parlamentets) »fundamentale love« fremstår et parlamentarisk demokrati med den traditionelle formelle »magt-delning« i lovgivende, dømmende og udøvende magt²⁷).

Den lovgivende forsamling, Knesset, har 120 medlemmer. Valgmåden er proportionalvalg; hele landet udgør én samlet valgkreds. Der er en spærre-regel på kun én procent, og der kan kun afgives stemmer på partier og ikke på personer²⁸). En af de vigtigste konsekvenser af den specielle valgmåde er en stærk partidisciplin. »Afvigende« MK'er kan udelukkes eller dérangeres på valglisten, og politiske beslutninger koncentrerer i det enkelte partis centrale organer, centralkomité eller lignende.

Resultatet er da også, at nye medlemmer eller nye politiske tendenser vanskeliggere kan vinde indpas i et parti og partierne har opretholdt en bemærkelsesværdig kontinuitet siden det første valg til Knesset i 1949²⁹). Dette hænger sammen med de klasseforhold, der blev påpeget i afsnit 3 såvel som med den indbyggede træghed i styreformen. En mulighed for ændring af partiforholdene forekommer dog derved, at det er ret let at danne nye partier. Og der har i de forløbne 30 år været en betydelig til- og afgang af småpartier, ligesom valgalliancer (med fælles-prioriterede lister) har været særdeles hyppige. Men disse

27. Fein: *Politics in Israel*, Little & Brown & Co., Boston 1967 er en analyse af »det politiske system« i Israel indenfor den Almond/Powel'ske tradition. Eisenstadt, *op. cit.* er også benyttet. Den relaterer i et vist omfang de politiske institutioner til de sociale omgivelser.

28. Valgmåden er en videreførelse af den praksis, som fremkom i Yishuv og de hævdede rettigheder forskellige partier erhvervede sig der. Hvert parti opstiller til valg en partiliste med på forhånd priorerede kandidater, Partiets stemmeandel ved valg afgør, hvor langt ned på listen det når.

29. Dette er illustreret på en pudsig måde af Amos Elon i *Israellerne: Stamfædre og sønner*, Kbhvn. 1973, p. 311: MK-gennemsnitsalderen var i 1949 43 år. I 1969 var den 43 + 20 = 63 år!

småpartier har i ringe udstrækning ændret de ældre partiers position og indbyrdes forhold.

Regeringen udgår af parlamentet, og den har hidtil altid været en flertalskoalitions-regering. Dette hænger sammen med, at der ikke er egentlige mistillidsregler eller nogen opløsningsret for regeringen. (Det er der kun for et flertal af Knesset som således kan opløse sig selv. Det sker kun ved afgørende uenighed indenfor koalitionen. Ellers nyvælges Knesset hvert fjerde år). Hertil kommer, at den konstante krigsmulighed gør et flertal praktisk.

Koalitions-sammensætningen har været stort set uændret siden 1949. Arbejderpartiet (tidligere MAPAI) har altid været det ledende regeringsparti, det national-religiøse parti (NRP) har været fast partner, og forskellige andre mindre partier er desuden indgået.

Spørgsmålet er nu, hvorledes klasserne i det israelske samfund manifesterer sig på den politiske scene, og hvorledes den arabiske minoritet har gjort sig gældende på den. En række eliteteoretiske forskningsresultater kan bidrage til at besvare spørgsmålet (men de kan ikke give hele svaret³⁰). Der findes en elite af beslutningstagere og »spidser« i Israel, hvis kerne oprindeligt indgik i 2. aliyah og var aktive i Yishuv og derefter i Israel indenfor såvel Histadrut, MAPAI (som efter en sammenslutning med mindre partier hedder Arbejderpartiet), Jewish Agency og regeringsapparatet. Denne lille kreds har personificeret statsapparatets top i Israel, som yngre »generationer« af politiske ledere i høj grad er kanaliseret ind i. Et nyere element i denne elite er de tidligere tofficerer, som har gjort deres entré indenfor alle vigtige grene af det israelske samfund, i partier, administration, våbenindustri og erhvervsliv i øvrigt³¹).

De omtalte elite-teorier ser i for høj grad den politiske elite som en uafhængig variabel uden at relatere den til de økonomiske forhold og de sociale klasser i Israel. Uagtet Histadruts placering i den politiske beslutningsproces og uagtet Arbejderpartiets permanente besiddelse af regerings»magten« fungerer det israelske samfund primært på kapitalistiske præmisser, og det er kapitalistklassen, der er den dominerende. Dette forhold ændres heller ikke ved, at det i nogle tilfælde er staten eller Histadrut, der på kapitalistisk vis driver en virksomhed. Det er i høj grad gennem den påpegede elite (som overvejende er en vestlig personkreds) at de dominerende kapitalinteresser forvaltes³²).

Endelig må det påpeges, at det vestlige »arbejder-aristokrati«, hvorfra eliten rekrutteres, kan betegnes regerende klasse. Den bidrager til at fastholde en gunstigere stilling i forhold til de lavere lag af arbejderklassen. Herfra kommer

30. Se f. eks. Fein, *op. cit.*, Eisenstadt: *op. cit.*, L. G. Seligman: *Leadership in a New Nation*, New York 1964 – et tidligt elite-teoretisk studie, samt Michael Brecher: *The Foreign Policy System of Israel*, Oxford Univ. Press, 1972.

31. Der stilles fysiske krav til officererne, som medfører, at de pensioneres i en ret ung alder.

32. Den mellemøstlige konflikt kan imidlertid ikke forklares ud fra disse interesser; se dog hypotesen i afsnit 2.

en betydelig del af Arbejderpartiets vælgere- og vigtigere: herfra er partispidserne rekrutteret.

Højre-oppositionspartiet HERUT (nu største parti i LIKUD-alliancen) får tilslutning fra mange orientalske jødiske arbejdere i sin nærmest populistiske opposition mod regeringskoalitionen, mod Histadruts rolle i samfundet og sine særligt militante krav m.h.t. araberne i Israel og palæstinensere og arabstater udenfor.

5.2. Araberne på den politiske scene

Fremden at de israelske arabere indgår i de dominerende klasser, så møder de yderligere hindringer på den politiske scene. De tildeltes fra starten valget, men var i de første år effektivt desorganiserede af den israelske stat. Repressionen af minoriteten gennemførtes via den militære administration. Ingen militærguvernør var i uoverensstemmelse med MAPAI-partiet, og militær-administrationen arbejdede desuden koordineret med Ben Gurions »premierministerens kontor for arabiske anliggender«³³⁾ og med den jødiske national-fond (JNF)³⁴⁾.

Ved valget i 1949 indledtes en praksis, som siden er fortsat, men som er blevet mindre udtalt (især i takt med militær-administrationens »nedtrapning« og dens endelig afskaffelse i 1966): Næsten ingen arabiske politiske ledere var blevet tilbage i 1949, og i de enkelte landsbyer fungerede *mukhtaren* (en ældre landsby-leder) som kontakten til den israelske stat (det ville især sige de militære myndigheder). Dette muliggjorde »studehandler«, hvor disse ledere kunne

Tabel 4

Valg	Kommunist-partiet	MAPAI + tilknyttede arabiske lister	MAPAM
1. Knesset 1949	22,2	61,3	0,2
2. Knesset 1951	16,3	66,5	5,6
3. Knesset 1955	15,6	62,4	7,3
4. Knesset 1959	10,0	52,0	12,5
5. Knesset 1961	22,7	50,8	11,0
6. Knesset 1965	22,6	50,1	9,2
7. Knesset 1969	28,9	56,9* (inkl. MAPAM)	
8. Knesset 1973	37,0	46,0* (inkl. MAPAM)	

* Tabellen er hentet fra Stendel: *op. cit.*, p. 134, bortset fra det sidste valg, hvor kilden er Harari: *op. cit.*, p. 34. De er udarbejdet på grundlag af opgørelserne på de enkelte valgsteder. Da arabere og jøder som regel bor adskilte i kvarterer, bebyggelser m.v. er sådanne opgørelser ret pålidelige. Denne optællingspraksis er også væsentlig for mulighederne for at påvirke de enkelte hamula'er eller landsbyer. I Hararis opgivelser er ikke inkluderet den beskedne andel af arabere, som bor i blandede kvarterer hvor separat opgørelse af stemmer er umulig. Det fremgår ikke, om Stendel har udeladt denne andel, eller om han har foretaget en form for ekstrapolation.

33. Et organ, som i dag under ledelse af Shmuel Toledano ikke længere har samme odieuse karakter som i den militære administrations år.

34. Beslaglagt jord blev overdraget til JNF og derefter ofte udlejet til jødiske bebyggelser. Se Don Peretz: *op. cit.*, og Lustick: *Arab Minority: Built-In Inequality*, New Outlook No. 6/1974, pp. 32-41.

styrke deres position i hamulaen eller overfor andre hamulaer. Den militære administration kunne sikre mindre rettigheder og privilegier til »pariarken«, som til gengæld kunne give tilsagn om den pågældende hamulas/landsbys støtte til en »arabisk« *partiliste* med yderst samarbejdsvillige arabiske kandidater. Listerne var tilknyttet MAPAI³⁵). En sådan del-og-hersk politik i forbindelse med valgene kan i et vist omfang fortsætte p.g.a. Arbejderpartiets indflydelse m.h.t. bevillinger.

Arabernes stemmeafgivning fremgår af tabel 4.

Af den israelske valgstatistik fremgår også bopælskriterier. I byerne har tilslutningen til de MAPAI-kontrollerede lister været forholdsvis begrænset, mens kommunistpartiet i alle valg har hentet sin stærkeste støtte her. Støtten til kommunistpartiet må formodes at komme såvel fra intellektuelle og relativt bedre-stillede arabere som fra byproletariatet. Det fremgår klart, at de MAPAI-tilknyttede arabiske lister får støtte fra landsbyboere (dvs. både jordbrugere og arbejdere fra landsbyerne) og især fra bebuinerne. Det er da også disse to grupper, som stærkest er præget af traditionelle klan-kræfter, og det har været de grupper, som har været lettest at des-organisere.

Abner Cohen har foretaget en analyse af landsbyer i den »lille trekant«³⁶). Han konkluderer, at integrationen af araberne fra landsbyerne i det israelske samfund har *forstærket* (eller genoplivet) nogle traditionelle kræfter, specielt klanernes (hamula'ernes) betydning og mukhtarens funktioner. Cohens konklusion afvises ikke her, men den må tidsbegrænses; den proces til styrkelse af de traditionelle kræfter han påpeger (Cohen beskæftiger sig med de tidlige valg i 1955/1959) er ikke længere aktuel. Den gennemførte integration har siden medført en *svækkelse* af de traditionelle kræfter, og også ophøret af den militære administration har formentlig bidraget hertil.

Dette er baggrunden for, at MAPAI-listerne er gået tilbage i de sidste tyve år. Det har været vanskeligere så totalt at des-organisere araberne, og i det seneste årti har kommunistpartiet RAKAH, hvis kurs er ret arabisk-nationalistisk, fået stadig stærkere tilslutning. Det er især bemærkelsesværdigt, at partiet *også* har vundet indpas i landproletariatet.

I 1976 er utilfredsheden med den israelske stats diskriminering af arabere for alvor kommet op til overfladen, udløst bl.a. af eksterne faktorer, men også af den omtalte plan til judaisering af Galilæa. Især RAKAH har været initiativtager i en række demonstrationer og strejker i foråret. Flere af disse aktioner endte med en voldsom og blodig konfrontation med israelsk militær og politi.

MAPAI (og siden Arbejderpartiet) har som regel opstillet flere arabiske lister til hvert valg. Først i 1973 muliggjordes et direkte arabisk medlemsskab af

35. Disse aktiviteter er det selvfølgelig lidt svært at få indblik i. De beskrives imidlertid indgående i Abner Cohen: *op. cit.*; se også Lustick: *op. cit.* Sabri Jiryis: *op. cit.*, p. 50 nævner, at i ét tilfælde er det forekommet, at en militærguvernør af Højesteret er kendt skyldig i valgtryk.

36. Abner Cohen: *op. cit.*

Arbejderpartiet. Det arabisk-jødiske samarbejde indenfor partiet og dets arabiske lister er af en ret »inddæmmende« karakter. Den allerseneste tendens til stærkere politisk bevidsthed blandt araberne har lagt et større pres på de mest forsonlige arabiske politikere tilknyttet MAPAI, og to af de tre, som er blevet indvalgt i Knesset har i 1976 tilkendegivet, at deres tilhørsforhold til Arbejderpartiet er ophørt.

MAPAM, et mindre, socialistisk parti, stod tidligere i stærk modstridning til MAPAI m.h.t. minoritetspolitik. Det var en kraftig modstander af den militære administration og muliggjorde som det første/eneste sionistiske parti arabisk medlemskab. Dets tilslutning er især kommet fra arabiske landsbyer og fra beduinerne, men også fra mange intellektuelle. I 50'erne blev der i partiet gjort en del for udgivelser på arabisk, og MAPAM finansierer fortsat arabisk-sprogede blade. Siden 1969 har partiet opstillet i valgalliance med Arbejderpartiet (jvf. den foregående tabel) og har mistet noget af sin »særposition« i den arabiske minoritet. Der foregår i øjeblikket en kraftig debat i partiet bl.a. om minoritetspolitik, og det må formodes, at partiet enten kommer til at indgå i Arbejderpartiet (med en vis splittelse til følge) eller at det markerer sin identitet og tager nye initiativer også m.h.t. minoritetspolitik.

Et kommunistparti eksisterede i Palæstina-mandatet, hvor det var fortalende for en bi-national stat. I 1948 dannedes et israelsk kommunistparti, MAKI. Det tilsluttede sig Sovjets daværende holdning til den jødiske stat. MAKI rummede såvel jødiske som arabiske medlemmer (ca. 50-50). Der kunne imidlertid allerede tidligt skelnes to fløje, der overvejende fulgte nationale skillelinjer. Partiet har været aktivt i fagforeningsarbejde. MAKI har også fået tilslutning fra ikke-kommunistiske arabere, som en oppositionel og national-arabisk modstand mod jødisk dominans og mod diskriminering af de israelske arabere.

Partiet har nøje fulgt Sovjets politiske kurs. Ved valget i 1959 mistede det således en stor del af de arabiske vælgere. På det tidspunkt var den arabiske verden nemlig i ideologisk henseende præget af konflikt mellem Ægyptens Nasser og Iraks Kassem. Sovjet støttede Irak i konflikten, og Sovjets stærke afstandtagen fra Nasser fik mange arabere til at vende sig fra MAKI.

I 1965 splittedes MAKI i et overvejende jødisk parti (MAKI; partiet eksisterer i dag sammen med bl.a. udbrydere fra MAPAM under navnet MOKED) og et overvejende arabisk parti, RAKAH, som dog også har jødiske medlemmer og ledere. Det er RAKAH der har fastholdt tilknytningen til Sovjet, og det har også videreført den kommunistiske, arabiske presse i Israel. I 1967 fordømte RAKAH som det eneste israelske parti Israel som »agressor« i juni-krigen; det er i dag en fortalende for etablering af en palæstinensisk stat på Vestbredden/Gaza under PLOs ledelse og for en gensidig anerkendelse af PLO og den israelske stat.

Partiets stigende tilslutning ved de sidste valg synes at fortsætte. RAKAH har i 1975 erobret borgmesterposten i den største arabisk-befolkede by, Naza-

reth, og det har manifesteret sig kraftigt og nationalistisk i en række aktioner i foråret 1976 i Galilæa. I Knesset er RAKAH imidlertid et nærmest isoleret parti. Der er en udtalt polarisering mellem arabiske politikere som mere eller mindre deltager i samarbejde med regeringen og RAKAH-tilhængere, der står ganske uden for dette.

Der eksisterer i Israel visse grænser for politisk aktivitet, som især har relevans for arabere. Krigssituationen medfører en vis kontrol med arabere, og der er en grænse for anti-sionistiske eller statskritiske aktiviteter og ytringer, bestemt af »sikkerheds-hensyn«. I 1959 dannedes (bl.a. af tidligere medlemmer af MAKI) en arabisk nationalistbevægelse i Israel ved navn Al-Ard. Bevægelsen havde en forholdsvis skarpt formuleret målsætning, som bl.a. indeholdt flg.:

»3. To find a just solution for the Palestine Problem as a whole, and as an indivisible unit . . . regards the Palestinian Arab people as being the people principally entitled to decide their own future.

4. To support liberation, unionist and socialist movements in the Arab world by all legitimate means . . .«³⁷).

Artikel 3 blev senere betragtet som en trussel for Israels eksistens og organisationen blev mødt med en ret kraftig reaktion fra den israelske stat. I 1962 blev den nægtet tilladelse til at publicere et blad og i 1964 til at opstille som parti, efter at forsvarsministeriet havde erklæret Al-Ard en illegal bevægelse og havde fået Højesterets bekræftelse. Bevægelsen omtales her for at antyde grænserne for arabernes politiske manifestationer³⁸).

5.3. Araberne og det faglige system

Histadruts væsentlige rolle i det israelske samfund er tidligere påpeget. Det er bemærkelsesværdigt, at mange orientalske jødiske arbejdere ofte føler sig særligt fremmedgjorte overfor Histadrut, som domineres af »arbejderaristokratiet«. Dette har vist sig i mange »vilde strejker« uden Histadruts opbakning; nogle har tilmed været rettet mod arbejdsgiveren Histadrut.

I årenes løb er langt størstedelen af de medlemsberettigede israelske arabere blevet medlemmer af organisationen. Mens arabere fra 1953 kunne indgå i Histadruts fagforeninger blev medlemsskab af den samlede organisation muligt i 1959, mens de arabiske medlemmer først i 1965 fik stemmeret til valget af Histadruts centrale ledelse³⁹). Nationaliteten markeres imidlertid fortsat, idet araberne er medlemmer af »Histadruts arabiske afdeling«, en afdeling der imidlertid aldrig har været ledet af en araber. Histadrut har været aktiv for at rekruttere medlemmer fra minoriteten; men arabernes underordnede placering i organisationen fremgår af, at Histadrut har placeret sine industrier og investeringer andetsteds end i de områder, hvor den arabiske befolkning bor.

37. S. Jiryis: *op. cit.*, pp. 133-134.

38. Se også Stendel: *op. cit.*

39. Dette valg afholdes hvert fjerde år, og partierne opstiller lister ikke ulig fremgangsmåden ved Knesset-valg.

6. *De israelske arabere og forholdene udenfor Israel*

Minoritetens vilkår er set i lyset af det israelske samfunds struktur. Små 30 år i det israelske samfund har sat deres tydelige spor i den arabiske minoritet, hvis sociale forhold er ændret i langt højere grad end tilfældet har været før Israels dannelse.

Men det betyder ikke, at de eksterne faktorer er ganske betydningsløse, og tilknytningen til palæstina-arabere udenfor Israel må nu tages op. Som nævnt i indledningen må »nationalitet« betragtes som et såre relativt begreb, og selv om Israels arabere ud fra et »fødestedskriterium« er palæstina-arabere nøjagtigt som palæstina-arabere på Vestbredden, i Jordan og i flygtninglejre rundt omkring, så indgår de i en særskilt social sammenhæng.

Men den historiske tilknytning til den arabiske verden og palæstina-arabere forsvinder selvfølgelig ikke, og der foregår f.eks. en væsentlig kommunikation. Bl. a. kan israelske arabere orientere sig via arabiske nyhedsudsendelser i stedet for de israelske, og udrejse-muligheder medfører en vis kontakt; der er jo også familieband på tværs af grænserne. I et ret begrænset omfang har palæstinensiske modstandsbevægelser kunnet rekruttere sabotører i Israel, og der er israelske arabere, som har forladt landet og arbejder i disse bevægelser.

Men mere vigtigt er, at diskrimineringer af minoriteten giver et fortsat grundlag for en »national« utilfredshed og modstand mod den israelske stat.

De voldsomme uroligheder i foråret 1976 kan ikke undre, når analysen af arabernes position i det israelske samfund tages i betragtning. De må forklares på grundlag af det israelske samfunds struktur. Men desuden må de eksterne forhold tages i betragtning: Det forhold, at Israel siden oktober-krigen ikke længere betragtes som urokkelig i den mellemøstlige magtbalance, såvel som PLOs mere fremtrædende rolle på den diplomatiske scene og den tiltagende åbenlyse modstand mod Israel blandt Vestbreddens arabere har understreget den israelske minoritets placering i Israel og har medvirket til at udløse de aktiviteter, der for nylig har fundet sted. Eksterne forhold udgør således *anledningen* til nyorienteringen blandt arabere i Israel; *årsagerne* må søges (og er i denne artikel søgt klarlagt) i det israelske samfunds struktur.

Den internationale konflikt, som Israel konstant har været engageret i, bidrager også til at forstærke den »nationale identifikation«. Den er grundlaget for det stærke sammenhold mellem israelske jøder. Det må formodes, at så længe konflikten fortsætter, vil der være klare nationale skel i Israel. Krigene såvel som hver eneste sabotageaktion bidrager til at fastholde bevidstheden om nationalitet⁴⁰).

40. Et ekstremt og usædvanligt irrationelt udslag heraf fremkom efter terror-aktionen i Maalot i det nordlige Israel i 1974, hvor nogle jøder i området rettede deres vrede mod arabere (druzer) fra området; altså mod israelske arabere, som ikke havde hverken andel i eller sympati foraktionen.

Immigrationen af jøder udefra er også meget væsentlig. Den har nemlig medført et behov for jødisk ekspansion, og eksproprieringer af arabiske jord har bidraget til at muliggøre absorbering af immigranter. De er dog ikke nødvendige forudsætninger for jødisk bosættelse; Negev-ørkenen er et potentiel, der kun delvis er udnyttet.

ARABERNE PÅ VESTBREDDEN OG I GAZA-OMRÅDET

1. Israels besættelse af områderne

Under juni-krigen i 1967 erobrede Israel Jordanflodens vestbred fra Jordan (inkl. Østjerusalem, som Israel annekterede), Golan-højderne fra Syrien, samt Gaza-området og Sinai-halvøen fra Ægypten (se kortet). Dette afsnit drejer sig om araberne i Gaza og på Vestbredden siden besættelsen og om områdernes delvise integration i Israel⁴¹).

Krigen resulterede også i at mange palæstinensere flygtede endnu en gang. I 1967 flygtede ca. en kvart million palæstinensere til Østbredden fra Vestbredden og fra Gaza. Ifølge en israelsk opgørelse var der i september 1967 ca. 356.000 indbyggere i Gaza-området, hvoraf 207.000 var flygtninge, mens 106.000 blev opgivet som flygtninge ud af en samlet befolkning på 559.000 på Vestbredden. I begge områder er der en betydelig befolkningstilvækst, og den samlede befolkning udgør i dag over 1,1 million.

Rent militært-strategisk gav besættelsen Israel betydelige fordele i kraft af at frontlinjerne var flyttet. Endvidere var der noget »at handle med«, idet erobringen af områderne betød en økonomisk svækkelse af de tabende lande, såvel som en politisk svækkelse af magthaverne i disse lande. Israel har nægtet at afgive områderne uden forudgående garantier, hvilket de arabiske stater ikke har været villige til at yde. (Efter oktober-krigen er dog Kuneitra på Golan-højderne og det vestligste af Sinai givet tilbage).

Besættelsen har således antaget en stadig mere permanent karakter, og Vestbredden og Gaza er blevet knyttet til Israel i en sådan grad, at en analyse af de sociale forhold i områderne må ske *indenfor rammerne af det israelske samfund*.

At besættelsen og en integration i Israel lod sig gennemføre blev samtidig væsentligt for besættelsens opretholdelse og for Israels politik overfor omgivende stater. Israel har således ikke sigtet mod en fredsaftale, og staten har udfoldet stadig mere vidtrækkende bestræbelser på at knytte områderne til det israelske samfund.

Jødiske bebyggelser er etableret udvalgte steder i områderne, bl. a. er der op-

41. Bortset fra nogle tusinde druzer flygtede den syriske befolkning på Golan. I det øde Sinai er en del beduiner forblevet.

rettet militære kibbutzer langs Jordan-floden⁴²). I de sidste par år har en religiøs bevægelse, Gush Emunim, forsøgt at oprette uautoriserede bebyggelser på Vestbredden, hvilket kun delvis er imødegået af Israels regering, fordi den rummer både tilhængere og modstandere af denne form for bosættelse.

Omkring byen Rafiah i Gaza-området er planer for etablering af en jødisk by så småt ved at blive effektueret.

Bortset fra i Østjerusalem (hvor israelsk lov er indført) er der i de besatte områder indført en *militær administration*. Den udøves af militærguvernøren undergivet hæren. Administrationen er også varetaget af civile organer (f.eks. israelske ministerier) og en vis koordinering med tidligere jordanske (især kommunale og retslige) myndigheder finder sted; men underordnet de militære myndigheder. Hvor den militære administration ikke har indført ændrede regler, fungerer jordansk lovgivning.

Der er indført militære domstole og administrativ anholdelse i områderne. Hæren har også i nogle tilfælde anvendt kollektiv afstraffelse, hvilket jo van-skeliggør sabotørers muligheder for beskyttelse blandt befolkningen⁴³).

Efter oktoberkrigen er Israel kommet under et stærkere pres for at afgive områderne. Ikke mindst er spørgsmålet om dannelse af en palæstinensisk stat under PLOs ledelse på Vestbredden/Gaza kommet på tale (i forbindelse med evt. frædsaftaler mellem Israel og arabiske stater).

Den israelske regering tager skarpt afstand fra tanker om en lille, palæstinensisk stat; men den udtrykker sig meget forbeholdent om de besatte områders fremtid. Bag ved den uafklarede holdning ligger en dyb uenighed. Kun MAPAM og en fløj af Arbejderpartiet har udtalt sig imod annektering (altså mod en permanent indlemmelse af områderne i Israel) mens det nationalreligiøse parti er stærkt for en sådan. En anden fløj i Arbejderpartiet ønsker heller ikke områderne afgivet, og fløjens betydning understreges af, at det er dens mest prominente ledere, nemlig Moshe Dayan og Shimon Peres, der som fhv. og nuværende forsvarsministre har haft ansvar for den daglige administration af de besatte områder. Hertil kommer, at LIKUD-oppositionen er en højkrøstet fortalende for annektering. Men mere afgørende er nok de internationale magtforhold, som Israel er underkastet i høj grad; især som en følge af den stærke

42. Bebyggelserne er til dels placeret i overensstemmelse med *Allon-planen* (efter den israelske minister Yigal Allon) som går ud på etablering af jødiske bebyggelser på strategiske steder. Planen forudsætter, at en del af Vestbredden kan afgives, men at bebyggelserne skal være permanente og at Jordan-floden fortsat skal være den *sikkerhedsmæssige* grænse.

43. Vedr. Israels besættelse er især benyttet den jødisk-israelske journalist G. Weigert' ret på-lidelige oplysninger i: *Arabs and Israelis: Life Together*, Jerusalem 1973, *Israel's Presence in East Jerusalem*, Jerusalem 1973, *Araber und Israelis*, das Parlament 8/6 1974, Bonn. Desuden er anvendt: Ministry of Defence (Israel): *Four Years of Military Administration*, 1972 og *The Administered Territories 1971/72*. G. Chaliand: *The Palestinian Resistance*, Pelican 1972, *UN Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting Human Rights of the Population of the Occupied Territories*, samt tidsskrifterne *New Outlook*, Tel Aviv og *Journal of Palestine Studies*, Beirut, såvel som en række publikationer udsendt af palæstinensiske organisationer.

afhængighed af USA. Disse forhold står imidlertid ikke i fokus i denne analyse, og de er overordentlig uafklarede. Den nuværende libanesiske borkerkrig er en kamp om amerikanske kontra sovjetiske interesser, om store økonomiske interesser i Mellemøsten, en kamp om Syriens fremtidige placering i Mellemøsten – foruden at være en eksistenskamp for palæstinenserne og en intern, libanesiske klassekamp. At sådanne forhold ikke inddrages i denne analyse er en vigtig (omend nødvendig) begrænsning af analysens rækkevidde.

2. Den økonomiske integration

Vestbredden under Jordan⁴⁴

Før 1967 var Vestbredden en perifer provins i Jordan. Den jordanske stats interventioner har primært været til gunst for de besiddende grupper på Østbredden, og den beskedne jordanske industri blev placeret der⁴⁵).

På Vestbredden var landsektoren den mest afgørende. Det skønnes, at der er ca. 50.000 landbrug på Vestbredden fortrinsvis drevet af parcel-bønder. En kilde anslår endvidere, at der i 1967 var omkring 15.000 industriarbejdere og ca. 25.000 bygnings- og transportarbejdere samt omkring 12.000 småhandlende. Mange fra Vestbredden havde forladt den og søgt beskæftigelse i Østjordan eller i andre arabiske stater.

Områdernes økonomiske integration

Den økonomiske integration af områderne er gennemført ved at forbinde dem med det israelske marked. Derimod er israelsk lovgivning ikke generelt udstrakt til områderne. Umiddelbart efter seks-dages krigen brød industri og handel sammen ved adskillelsen fra den jordanske økonomi; men en retablering er sket siden. Dog har bankerne på Vestbredden ikke genåbnet; israelske banker har erstattet dem, og israelske pund er gængs betalingsmiddel i områderne (foruden jordanske dinarer).

At forbinde områderne til Israel havde øjeblikkelige og omfattende konsekvenser⁴⁶). Israel har kunnet opsuge ufaglært og billig arbejdskraft fra om-

Tabel 5. Antal beskæftigede i Israel 1970–74 i tusinder:

	1970	1971	1972	1973	1974
Gaza	5,9	8,2	17,5	22,7	26,3
Vestbredden (eksklusiv Østjerusalem)	14,7	25,6	34,9	38,6	42,4

Statistical Abstracts of Israel, 1975, p. 707.

44. Gaza-området var i så høj grad en »flygtninge-lejr« med et spinkelt økonomisk grundlag, og klasseforholdene før den israelske besættelse vil ikke blive taget op.

45. N. H. Aruri: *Jordan, A Study in Political Development*, The Hague 1972, E. Kanovsky: *Economic Impact of the Six-Day War*, Praeger 1970.

46. Om de økonomiske forhold, se Kanovsky, *op. cit.*, V. A. Bull: *The West Bank. Is It Viable?* Lexington Books 1975. *Statistical Abstracts of Israel* (årbog) indeholder et afsnit om områderne og *Bank of Israel* samler et omfattende økonomisk-statistisk materiale.

råderne. Tabel 5 viser, hvor mange arabere fra Gaza og Vestbredden, der er blevet beskæftiget i Israel. Allerede i 1967 oprettedes arbejdsformidlingskontorer på Vestbredden, men mange er blevet beskæftigede på anden vis. Araberne indgår i den israelske klassestruktur som overvejende ufaglært og billig arbejdskraft; de er som regel kun i kort tid ansat på den enkelte arbejdsplads og de må ikke organisere sig. Om løn- og arbejdsforhold kan flg. siges:

1) Arbejdere beskæftiget via kontorerne får en højere løn end beskæftigede på selve Vestbredden og Gaza (i 1974 beskæftigedes ca. 1/3 i Israel og 2/3 i områderne). Lønnen er ikke meget mindre end hvad en israelsk arbejder hæver for det samme arbejde; men Vestbreddens og Gazas migrant-arbejdere udgør næsten eksklusivt de lavest-lønnede løngrupper i Israel⁴⁷). Siden 1971 har de israelske arbejdsgivere været forpligtede til at yde forskellige tillæg som også gives til israelske Histadrut-medlemmer (syge- og ulykkesforsikring m.v.). Men disse ydelser gives normalt ikke på det »sorte« ikke-registrerede arbejdsmarked, hvor lønnen også er noget lavere⁴⁸). Det må formodes, at siden 1974 er ca. 100.000 registrerede og ikke-registrerede migrant-arbejdere dagligt beskæftiget i Israel.

I Gaza rekrutteredes næsten ingen arbejdskraft i de første besættelsesår, hvor den åbne modstand mod besættelsesmagten var meget voldsom. Beskæftigelsen udløste forskellige aktioner, bl.a. anbringelse af bomber i de busser, der transporterer arbejdere ind i Israel.

Meget hurtigt efter besættelsen blev varehandel mellem Israel og de to områder muliggjort. Det gav gode afsætningsmuligheder for israelske virksomheder; men militær-administrationen har også intervenseret med det sigte at understøtte den lokale produktion i områderne. Dette gælder især for landbrugsproduktionen. En stor del af landbrugsvarerne fra Vestbredden blev tidligere solgt på Østbredden. Men den militære administration har gennemført en række projekter til produktivisering af landbruget og har arbejdet på en delvis omlægning af produktionen til afgrøder, der kan afsættes i Israel. Der sker også en vis eksport af landbrugsvarer via den israelske landbrugs-eksportorganisation fra Gaza. En følge af disse foranstaltninger er en ganske betydelig vækst i landbrugssektoren. Samtidig er stadig flere jordbrugere blevet overflødige i landsektoren og er blevet proletariserede.

Virkeligt langsigtede investeringer i landbruget er der ikke foretaget, men de omtalte projekter, og ikke mindst de »blinde« markeds kræfter sat igang ved åbning for samhandel, har effektivt koblet Vestbreddens landbrug til Israels økonomi.

En samhandel med Jordan finder fortsat sted. Den blev afbrudt under og kort efter juni-krigen, men allerede i 1967 gennemførtes »de åbne broers politik«.

47. En kilde anslår, at migrant-arbejderne tjener ca. 1/2 af gennemsnitslønnen i Israel.

48. Militæradministrationen anslog i 1971 at ca. 2/3 af de i Israel beskæftigede blev registreret.

og vare- og persontransport over Jordanfladen er som regel mulig. Koblingen til den israelske økonomi har imidlertid ændret den økonomiske struktur på Vestbredden i en sådan grad, at de økonomiske relationer med Jordan er ret ubetydelige. De fremgår af handelsbalancen i tabel 6.

Tabel 6

		Vestbred	Gaza
Eksport	fra Israel	790,0	549,4
	fra Jordan	21,3	0,7
	fra andre lande	70,5	65,5
Import	til Israel	287,3	166,6
	til Jordan	119,5	50,3
	til andre lande	2,8	56,9
Underskud på handelsbalancen		472,2	341,8

De besatte områders handelsbalance i 1974. Millioner IL. (1 US \$ = 4,20 IL indtil november 1974). S.A.I. 1975, p. 693.

For begge områder gælder det, at eksporten næsten udelukkende er eksport af landbrugsvarer, og importen overvejende industrivarer.

Generelt er der ikke etableret israelske virksomheder på Vestbredden eller i Gaza-området. Den industrielle produktion er fortsat meget begrænset og ret få israelske investeringer er foretaget. Men en række israelske virksomheder har indgået aftaler med foretagender i områderne, som så er blevet underleverandører af enkelte varer.

Tabel 7 viser bruttonationalproduktet i de to områder.

Tabel 7. Bruttonationalproduktet per capita i faste priser (1968-priser)

	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Gaza & nordlige Sinai	363	401	506	595	709	770
Vestbredden	603	711	769	924	1133	1031

Der er tale om en betydelig vækst som følge af »koblingen« på den israelske økonomi. Den delvise integration i det israelske samfund har medført en betydelig proletarisering, øgede lønindkomster og har endvidere økonomisk begunstiget de mere besiddende grupper i de to områder, (dette sidste er dog ikke helt entydigt; konkurrencen fra Israel har i enkelte henseender haft den modsatte virkning).

Men integrationen er ikke ubegrænset⁴⁹). Hverken private israelske virksomheder eller den israelske stat har investeret på langt sigt i områderne. De økonomiske og sociale ændringer er imidlertid så vidtrækkende, at der i så henseende aldrig bliver tale om en »status quo ante bellum«.

For Israel har tilskuddet af arbejdskraft og den økonomiske tilkobling af

49. undtagen for Østjerusalems vedkommende. Integrationen af den arabiske bydel i den israelske økonomi er total.

områderne i øvrigt haft en betydelig stimulerende virkning til trods for (og uafhængigt af) de omkostninger, der er forbundet med besættelsen.

3. Gaza- og Vestbred-arabernes manifestationer

En analyse af de politiske manifestationer i de besatte områder må nødvendigvis tage udgangspunkt i

- 1) at områderne i høj grad er integrerede i Israel og at det er de israelske samfundsstrukturer som i øjeblikket former områdernes fremtid,
- 2) at Vestbredden har en vis tilknytning til Jordan.
- 3) At palæstinenserne på Vestbredden og Gaza har en nøje tilknytning til palæstinensere udenfor, og at de palæstinensiske modstandsbevægelseres situation er væsentlig for forholdene på Vestbredden.
- 4) Palæstina-konflikten hænger nøje sammen med forholdene i Mellemøsten og globalt. Selv om de mere omfattende konfliktforhold er så væsentlige, f.eks. for israelsk besættelsespolitik og for PLOs muligheder, er de ikke genstand for en grundig behandling i denne artikel.

Klasseforholdenes betydning:

At en stor del af palæstinenserne i Gaza og på Vestbredden er afhængig af lønarbejde i Israel og er underkastet den israelske økonomis behov medfører, at de nationale modsætninger helt entydigt svarer til klassemodsætninger. Integrationen af billig arbejdskraft i et sådant omfang, at den er ganske væsentlig for den israelske økonomi og den samtidigt fastholdte adskillelse og militære repression »i reservaterne« har klare apartheidkendetegn. Den modstand mod besættelsesmagten, som har eksisteret hele tiden, underbygges således af den potentielle modstand fra det fremkomne proletariat. Det hurtigt opståede proletariat af migrant-arbejdere (rekrutteret såvel fra flygtninge som ikke-flygtninge) eksisterer som sådant alene på grundlag af integrationen i Israel.

P.g.a. forskellige restriktioner (ingen faglig organisering af migrant-arbejdere, ingen forsamlingsfrihed eller tilladelse til at danne politiske bevægelser) kommer modsætningerne kun frem i begrænset omfang. Men den skildrede integrationsproces har den militære repression som forudsætning.

Restriktionerne medfører i øvrigt, at der ikke er mulighed for en fælles organisering af israelske og Vestbred-/Gaza-arabere. Som det er fremgået er der væsentlige forskelle på de to gruppers positioner »i« det israelske samfund⁵⁰).

Tilknytningen til Jordan

Vestbredden indgik jo i Jordan fra 1949-67 og der har været tanker fremme om en tilbagegivelse af områder. (Også Gaza er foreslået kædet sammen med

50. Også israelsk-arabiske bønder beskæftiger billig arbejdskraft fra de besatte områder.

Jordan). Kong Hussein foreslog efter juni-krigen dannelsen af en føderation mellem Vestbredden (Cisjordanien) og det nuværende Jordan (Transjordanien). Den jordanske stat har i øvrigt fortsat aflønningen af nogle statsfunktionærer på Vestbredden for at bevare tilhørsforholdet til Jordan.

En betydelig del af de tidligere borgmestre og andre lokale »notabiliteter« på Vestbredden har gennemført et politisk samarbejde med den militære administration, men har samtidig holdt døren åben til Jordan⁵¹). De kommer overvejende fra mere besiddende grupper på Vestbredden, som i økonomisk henseende er blevet begunstiget af den stærke vækst.

Men der er på Vestbredden en udbredt modvilje mod en tilbagevenden til Jordan. Derimod er der klare tilkendegivelser i de besatte områder af et tilhørsforhold til andre palæstina-arabere udenfor.

Vestbredden, Gaza og Palæstina-problemet

Baggrunden for at palæstina-arabere idag manifesterer sig som en social kraft, med PLO som en sammenholdsfaktor, er for det første at Palæstina efter 1. verdenskrig blev udskilt af den øvrige Østarabiske verden som et britisk mandat. I Palæstina-mandatet stod alle klasser blandt palæstinenserne i modsætning til jøderne, som koloniserede dele af området. For det andet var landflygtigheden efter Israels dannelse særdeles afgørende. Hertil kom, for det tredje, at arabiske stater har benyttet palæstinenserne (som har været ret magtesløse) som et konfliktinstrument i konflikten med Israel. Endelig har Israel konsekvent afstået fra at bidrage til flygtninge-problemets løsning⁵²).

Allerede i 50'erne fremkom mindre palæstinensiske organisationer (Fateh og »Arab Nationalist Movement« – en forløber for PFLP) og deres første guerilla-aktioner blev udført i 1965. Efter seks-dages krigen gennemførtes en omfattende militær og politisk mobilisering af palæstinenserne i Jordan, og de palæstinensiske modstandsbevægelser styrkedes afgørende. Den fortsatte mobilisering hindredes i Jordan efter september 1970, hvor den jordanske hær slog hårdt ned på guerillaerne, som organisatorisk derefter etablerede sig i Libanon. Der har de indgået i en ustabil balance indtil borgerkrigens udbrud i 1975.

De palæstinensiske modstandsbevægelser er samlet i »paraply«-organisationen PLO (den palæstinensiske befrielses-organisation) og en række fælles institutioner herunder, og de er enedes om målsætningen »et demokratisk og verdsligt Palæstina«, omfattende hele det tidligere Palæstina-mandat, og følgelig et ophør af den israelske stat⁵³). Fateh er den dominerende organisation indenfor PLO og Yassir Arafat leder såvel Fateh som PLO.

51. Den mest velkendte er fhv. borgmester i Hebron, al-Jabari, som også har været jordansk minister.

52. Bemærk, at kun det første forhold dækker de israelske arabere.

53. Rashid Hamid: *What is the PLO?* Journal of Palestine Studies, No. 4, Vol. 4, pp. 90-107. Minority Rights Group (Colin Smith): *The Palestinians*, London 1975. Se også Jens Nauntoftes glimrende, men ikke helt aktuelle antologi: *Den palæstinensiske befrielseskamp*, Gylden- dal 1971.

Efter oktober-krigen blev PLO bakket op på det verbale plan af alle arabiske stater, og udpeget som » eneste legitime autoritet over befriede områder af Palæstina«. Dette betyder, at det i princippet ikke er Jordan, men PLO som skal overtage Vestbredden, (og Gaza, forbundet med en korridor). Mens Fatah synes villig til at etablere en stat på Vestbredden udgør den mindre PFLP og »afvisningsfronten« en opposition indenfor PLO, som ganske afviser en palæstinensisk ministat som et uacceptabelt kompromis, der vil medføre en anerkendelse af Israel og vil vanskeliggøre bekæmpelsen af den israelske stat.

Organisationerne lever i høj grad på forskellige staters nåde og unåde og afspejler således forskellige interesser i den arabiske verden. PLOs position og eksistens afhænger i øjeblikket ganske af udfaldet af den libanesiske borgerkrig.

Politiske manifestationer i Gaza og på Vestbredden⁵⁴

De politiske tilkendegivelser i de besatte områder har været af ret forskellig karakter. I Gaza, hvor en betydeligt del af befolkningen var flygtninge i elendige og tæt-befolkede lejre, var der fra starten åben modstand mod besættelsesmagten og voldsomme sabotage-aktioner. Den israelske hær anvendte her en langt hårdere kurs end på Vestbredden. I 1971 var konflikten på sit højeste; men en skærpelse af hærens kurs og indretning af flygtningelejrene så de militært kan kontrolleres har medført, at modstanden siden har kunnet begrænses næsten fuldstændigt.

På Vestbredden var den åbne modstand ikke så koncentreret; området er lettere at overvåge. Samtidig med de palæstinensiske modstandsbevægelser mobilisering af palæstinensere i Jordan gennemførtes en række sabotage-aktioner i selve Israel og på Vestbredden. De blev i løbet af 1969 mere omfattende, men hæren har siden kunnet begrænse deres omfang, ikke mindst efter at Palæstinakommandoerne måtte forlade Jordan.

I 1972 gennemførtes kommunale valg på Vestbredden. De sædvanlige forbud mod forsamlinger, politiske bevægelser m.v. opretholdtes dog. Hovedparten af vælgerne deltog trods PLO-opfordringer om boykot. Deltagelsen kan ikke tolkes som en pro-israelsk manifestation; men en afstandtagen fra PLOs standpunkt blev tilkendegivet af vælgerne, som netop overvejende tilhørte de besiddende grupper (valget gennemførtes med den jordanske valglovs bestemmelser om privilegeret valgret og alene valgret for mænd).

I Gaza er der ikke afholdt valg. Men det er bemærkelsesværdigt, at borgmesteren i Gaza by, Rashid A-Shava, som har nære kontakter til Jordan, har kunnet genindtræde i sit embede efter nogle år i konflikt med militæradministrationen.

Siden oktober-krigen og den verbale opbakning af PLO er et skred til fordel for PLO sat igennem på Vestbredden og i Gaza, tilsyneladende i alle befolkningsgrupper.

54. Dele af dette afsnit har nødvendigvis et mere journalistisk tilsnit og unddrager sig videnskabelig verifikation. Dette beror på de politiske vilkår i de besatte områder.

I april 1976 afholdtes på ny kommunale valg på Vestbredden. Hensigten fra Israels side med afholdelsen af valget er uklar; men der har muligvis været forventninger om, at et lokalt lederskab med stærk opbakning på Vestbredden kunne blive et medgørligt alternativ til PLO. Valget afholdtes med ændrede valgeregler, idet hverken besiddelsesløse eller kvinder var afskåret fra at stemme.

I tiden op til valget fremkom stadig mere åbne sympatitilkendegivelser overfor PLO. De kom bl. a. fra valg-kandidater men også gennem demonstrationer, mindre strejker m.v. udtryktes tilslutning til PLO, – i et sådant omfang, at besættelsesmagten vanskeligt har kunnet hindre det. Der var en række konfrontationer, udløst bl. a. af de u-autoriserede jødiske bebyggelser på Vestbredden.

Det blev især »PLO-kandidaterne« der blev indvalgt til de lokale råd. De har siden understreget deres rolle som *kommunal*-politikere og henviser til PLO som repræsentanten på det mere omfattende politiske plan.

Men de nyvalgte ledere udtrykker generelt en mere åben og udtalt beredvilighed til at arbejde for en palæstinensisk, PLO-ledet stat på Vestbredden og evt. Gaza end »paraply«-organisationen selv. Hertil kommer, at der blandt de nyvalgte alligevel er ret forskellige politiske tendenser. Flere af de nye borgmestre og rådsmedlemmer kommer fra de velhavende klaner og familier (de tilhører blot en ny generation herindenfor).

Nogle er tilknyttede det underjordiske *jordanske kommunistparti*⁵⁵). Medlemmer af dette parti har været de vigtigste initiativtagere i den såkaldte *Palæstinensiske Nationalfront*. Fronten dannedes i 1973 med tilslutning fra en række andre organisationer, herunder palæstinensiske modstandsbevægelser, og den står bag en række aktioner mod besættelsesmagten.

Mens der er slået hårdt ned på deltagere i fronten for deres deltagelse i »aktioner mod besættelsesmagten« skrider militæret normalt ikke ind alene for tilknytning til kommunistpartiet⁵⁶). Dets undergrundsblad, *el Watan*, har opfordret PLO til mere direkte at arbejde for en Vestbred-Gaza stat. Partiet er nøje knyttet til Moskva og er et væsentligt led mellem PLO og Sovjet. Der har været rygter fremme om en adskillelse af partiet i en palæstinensisk og en »Transjordansk« del, som en anticipation af etableringen af en tredje stat mellem Israel og Jordan; men noget sådant er formentlig stillet i bero p. g. a. den uafklarede situation for palæstinenserne og PLO i Libanon.

Blandt de nyvalgte lokalpolitikere er enkelte kendt for en tilknytning til Báth-partiet og Syrien, men også fra denne side er der udtrykt støtte til PLO og afstandtagen fra Syriens rolle i den libanesiske borgerkrig.

Selvom der er modsætninger bag de »utvetydige« pro-PLO tilkendegivelser, så må disse manifestationer ikke undervurderes. Enigheden er i hvert fald udtryk for en modvilje mod etablering af et lokalt Vestbred-lederskab isoleret fra palæstinenserne udenfor Vestbredden og mod en genindlemmelse i Jordan. Hvis

55. Det er umuligt at vurdere partiets styrke på Vestbredden.

56. Det er således »mere« forbudt i selve Jordan!

PLO ikke knuses totalt i Libanon, er etableringen af en palæstinensisk Vestbred-Gaza stat langt fra utænkelig, Israels modvilje til trods. Uafklaret er imidlertid en eventuel palæstinensisk stats orientering og forhold til Israel, Jordan, Syrien samt til mere »fjerne« magter. Måske er det også disse forhold, der kæmpes om i det sønderskudte Libanon.

Konklusion:

Den arabiske minoritet lever integreret i det israelske samfund, og indgår i den samlede israelske klassestruktur. Bortset fra de særlige forhold i landbrugssektoren er der ikke tale om særskilte arabiske klasser, sådan som der var det i Palæstina-mandatet. At integrationen har fundet sted må forklares med den dynamik og de mekanismer der eksisterer i det israelske klassesamfund. Det er dem, der ligger bag f.eks. den proletariseringssproces, der er påpeget ovenfor.

Det er i de foregående afsnit blevet påpeget, at de israelske arabere tilhører de dominerede klasser, samt at der er overordentlig fremtrædende politiske, ideologiske og kulturelle forhold, som markerer en hhv. jødisk og arabisk identitet.

Netop araberne udsættes for diskriminering på en række felter, og denne diskriminering må forklares på det politiske og ideologiske plan. Specielt må jord-eksproprieringer forklares med en ekspansionistisk sionistisk målsætning og behovet for at skabe plads for nye jødiske immigranter.

Diskrimineringen er gennemført af den israelske stat i forbindelse med en grundig des-organisering af minoriteten. Der er imidlertid en modsætning mellem bestræbelserne på at passivisere araberne politisk og samtidig sikre dem politiske rettigheder. Indskrænkninger i disse rettigheder er i vidt omfang bortfaldet, og dermed er nogle af betingelserne for des-organiseringen bortfaldet. (Men des-organisering af arabere såvel som jøder fra de dominerede klasser gennemføres til trods herfor). Der er i tidens løb sket en række andre forbedringer for araberne (m.h.t. indkomst, levestandard, sundhedstilstand) men samtidig har opmærksomheden på mangler og på forskelle i forhold til jøderne været stigende.

Med henblik på en vurdering af den aktuelle situation og på gisninger om den nærmeste fremtid kan desuden konkluderes: Der er et klart konfliktgrundlag for de protester, der har rejst sig fra arabere i Israel. Det formodes, at de har indvarslet en periode med stærk politisk bevidsthed, og at den mangeårige relative passivitet blandt arabere i Israel er ved at blive afløst af en eksplicit formulering af krav til den israelske stat. Helt konkret må styrkelsen af RAKAH forudses at fortsætte, og dannelsen af et/flere arabiske ikke-kommunistisk(e) parti(er) er højst tænkelig i den nærmere fremtid.

De formodet skelsættende begivenheder i foråret 1976 har endnu ikke medført nogen reaktion af betydning fra den israelske stat, eller til nogen ændring af arabernes position i det israelske samfund. En sådan er imidlertid ikke gan-

ske utænkkelig: Reform-forslag såsom at igangsætte en vækst også i de arabiske »regioner« af Israel, en mindre udtalt adskillelse i jødiske og arabiske områder såvel som afskaffelse af en række diskriminerende forholdsregler har langt fra vundet gehør; men kan ikke udelukkes. Sådanne ændringer er tænkelig uden at der i øvrigt sker fundamentale ændringer af klasseforholdene i Israel.

Men imod sådanne ændringer taler de nationale modsætninger, der er så fremtrædende mellem jøder (ikke mindst i de mest dominerede klasser) og arabere. En øget polarisering er altså snarere mulig.

Araberne i de besatte områder er ikke integreret i det israelske samfund på samme måde som araberne i selve Israel. For det første er integrationen først påbegyndt i 1967. For det andet er integrationen af Vestbredden/Gaza i den israelske økonomi ikke gennemført fuldstændigt; de vigtigste begrænsninger i integrationen er a) fraværet af langsigtede økonomiske aktiviteter og b) fraværet af politiske og faglige rettigheder i de besatte områder. Disse begrænsninger hænger sammen med et tredje forhold: de besatte områders status og fremtid er uvis og udviklingen i Mellemøsten er afgørende for deres fremtidige status.

At områderne kun delvis er knyttet til det israelske samfund er baggrunden for, at arabernes manifestationer i meget høj grad er orienteret mod og bestemt af forhold udenfor de besatte områder og Israel. Det kan konkluderes, at araberne har udtrykt en vis tilslutning til PLO i de seneste år. En sådan tilslutning blev kraftigt tilkendegivet i foråret og sommeren 1976, og den vil næppe ophøre med mindre PLO ganske nedkæmpes i Libanon.

Det kan desuden konkluderes, at områderne i økonomisk henseende er blevet rettede mod Israel, at den økonomiske struktur dermed er ændret væsentligt, og at et »israelsk« proletariet er opstået i områderne og udgør den dårligst lønnede og mest marginalt beskæftigede del af den israelske arbejdskraft. Et eventuelt ophør af besættelsen vil efterlade et økonomisk tomrum.

Den delvise integration af områderne har modsvaret et behov for økonomisk ekspansion i Israel. Også bestræbelser på at skabe plads for flere immigranter peger på en fortsat besættelse eller en annektering. Noget sådant vil befæste de apartheid-tendenser, der er påpeget ovenfor. Derimod vil israelske bestræbelser på fredsftaler forudsætte en afgivelse af områderne.

Internationale forhold, som ikke er inddraget i denne analyse i særlig grad, vil i nok så høj grad bestemme Israels fremtid, og dermed også minoritetens og Gaza/Vestbred-arabernes fremtid. Kan Israel annektere de besatte områder, og hvad vil den deraf følgende forøgelse af minoriteten medføre? Dannelsen af en palæstinensisk Vestbred-Gaza-stat kan meget vel tænkes at aktivere de israelske arabere. Endnu nogle spørgsmål, som må lades ubesvarede er, om den israelske stat i det hele taget vil kunne opretholdes og hvis den kan, om den vil komme til at indgå i Mellemøsten som et »Sydafrika« eller som noget andet.

Manuskriptet er afsluttet september 1976.